

1919 ÉVI URADALMI BÉREZÉSEK A PALLAVICINI HITBIZOMÁNYBAN

A Tanácsköztársaság ideje alatt számos rendelet jelent meg a földmunkából élők sorsának megjavítására és ezek a rendelkezések a proletárdiktatúra parasztpolitikájából következtek. Rendezték a különböző munkanemek járandóságait, a mezőgazdasági napszámbérekét, az aratási időszak és a szőlőmunkások béreit.¹ Az emelések rámutatnak a kormányzatot átható gondolatokra: szociális igazságot kell szolgáztatni az elnyomottaknak, s arra kell törekedni, hogy a proletárdiktatúra érdekeinek védelmezőivé legyenek az addig legelnyomottabb és legnagyobb számú földmunkás osztály tagjai. A proletárdiktatúra állama épp az életszínvonal-emeléssel bizonyítja be, hogy a proletárok államáról van szó, ez a társadalmi rend és állam tud nekik jobb életet biztosítani és nem az elnyomók. A béremelések és a munkaviszony-rendezések egy része már a diktatúra kezdeti időszakában megkezdődött s az ilyen intézkedések jellemzik a Tanácsköztársaság egész időszakát.

Kétségtelen, hogy a béremeléseknek igen nagy a jelentősége, de a tartós megnyeréshez nem ez az út vezetett. Ez a mód csak kezdet lehetett. Legfontosabb a földosztás volt, és csak ezután következett a szocializálás és a termelőszövetkezetek alakítása.²

Hiteles adataink vannak, amelyek a Pallaviciniek mindszent—algyői hitbizományi uradalmában (az uradalom egy bérbeadott részében), a bérgazdaság szegődményeseinek kifizetett járandóságait tüntetik fel. Hogyan keletkeztek ezek a jegyzékek? A Tanácsköztársaság leverése után az uralkodó osztály mindent megtorolt. Olyan szervezet hoztak létre, amelyek a „leszámolást” végrehajtották. Ilyen volt a Földművelésügyi Minisztérium irányításával létrehozott Központi Lebonyolító Bizottság és annak vidéki szervei, a Kerületi Lebonyolító Bizottságok. Ezt a szervezet állították fel Szegeden is. A „lebonyolító bizottságoknak” az volt a feladatuk, hogy a Tanácsköztársaság ideje alatt szocializált birtokok, ipari és kereskedelmi vállalatok és üzemek el nem intézett ügyeit, az uralkodó osztály érdekeinek megfelelően „bonyolítsák le”. A tőkésék kárait meg kellett téríteni, amelyet a birtokok és üzemek köztulajdonba vételével „elszenvedtek”. A lebonyolító bizottságok végeredményben az elszámolásokat hajtották végre azon az alapon, hogy a földbirtok szocializálása nem volt törvényes, és a Vörös Hadseregnek, a főváros ellátatlanjainak a proletárdiktatúra szervei által történt szállítások és juttatások a tőkésék veszteségszám-

¹ Lásd: Földművelésügyi Népbiztosság, 40., 41., 55. FN sz. rendeleteit és a Népgazdasági Tanács 28 sz. rendeletét a Tanácsköztársaság (Hivatalos Lap) 35., 55., 60. számában. 1919. május 6., 15., június 5. A mezőgazdasági kollektív szerződésekre lásd Szemere Vera: A munkás-paraszt szövetség egyes kérdései 1919-ben. Párttörténeti Közlemények V. 1959. 30—31.

² Szuhay Miklós: A Tanácsköztársaság agrárpolitikájának kérdéséhez, Századok, 1959. 93. évf. 480. Továbbá: Csonka Rózsa: A Magyar Tanácsköztársaság agrárpolitikájának néhány jellemvonása Párttörténeti Közlemények, V. 1959. 56.

láját terhelték. E károkért a tulajdonosnak jóvátétel jár, s akik a kiutalásért felelősek voltak, — függetlenül attól, hogy a Tanácsköztársaság kormányának rendeleteit hajtották végre, — felelősségre vonandók, a károk megtérítendőek.

E rendelkezések értelmében jelentették be a tömörkény—péteri gazdaság bérlői Lengyel Sándor és Ötvös Oszkár azokat a károkat, amelyeket azért szenvedtek, mert magasabb bért, konvenciót fizettek bérletük területén a szegődményeseknek, mint a tanácsköztársasági rendelet előtt. Ugyanakkor bejelentették azokat a veszteségeket is, amelyek a csanyteleki és mindszei direktorium részéről érték őket azzal, hogy a bérgazdaság földjeit a falusi nincstelének részére kisbérletek formájában kiadták. A tömörkény—péteri birtok 1868-ban került a Pallaviciniek mindszei—algyői hitbizományához és azzal összefüggő egészet képezett. Azért vásárolták meg, mert ennek a birtokrésznek a megszerzése jó befektetés, és könnyen hozzáférhető a hitbizomány területéhez.³ A birtoktestet egészében bérbeadás útján hasznosította a hitbizományt kezelő jószágkormányosság. Az első háború időszaka alatt és még utána is, Lengyel Sándor és Ötvös Oszkár sövényházi tőkésék bérelték. A birtok három körzetre oszlik: péteri, tömörkényi és újmajori körzetre. A péteri Pest megyében van és a félegyházi járáshoz tartozik, a tömörkényi és újmajori Csongrád megye Tiszán inneni járása területén van, Tömörkény községtől 5 km távolságra.⁴ Az újmajori gazdaság pedig a tömörkényi gazdaságtól, a földút mentén 3 km-re van.

Ismerjük Kiskundorozsma község előljáróságának 1921-ben készített jelentését a proletárdiktatúra időszakában szocializált hitbizomány területéről.

Ezek szerint a birtok összes területe: 52 633 kh, ebből szocializálva volt 12 420 kh, bérletként kezeltek ezen felül 14 139 kh-t.

Nem volt szocializálva a birtoknak az a területe, amely a demarkációs vonaltól Szeged felé esett, tehát ahova a Tanácsköztársaság államhatalmi intézkedései nem terjedtek ki, s ez 26 073 kh volt.⁵

A birtok épületeinek leírását 1920-ból és 1936-ból ismerjük, a majorok épületeinek alaprajzaival és műszaki leírásával.⁶ Az épületek egy része ma is változatlanul megvan. Az alaprajzok a szobák méreteit is feltüntetik. E rajzok és a műszaki leírások birtokában megismerjük a majorokat, az újmajori, a tömörkényi és a péteri gazdaságot. Ma is élnek, akiknek felmenői 1919-ben, mint szegődményesek állottak a szocializált gazdaság szolgálatában. A tömörkényi majorban van az iskola és a tanítói lak. Odajártak az újmajori és a péteri uradalomból a cselédek gyermekei. A cselédlakások alaprajzaiból kitűnik, hogy a 6—12 lakást magában foglaló, hosszú, téglalap alakú cselédlakásban a szobák 5×5 métereseek, s ezekhez csatlakoznak a 3×5 m-es konyhák. Több lakószobának a konyhája közös, s a lakásokban több százan éltek összezsúfolva. A Tanácsköztársaság idejéből származó adataink a keresőket tüntetik fel, azokból leszámítva néhány gyerekbembert, bojtárt, vagy kanászt. A három major 10 cselédházában legalább 350-en éltek. A zsúfoltság természetesen az egészségügyi viszonyokat súlyosbította. Még 1936-ban is majoronként 1—1 kút van, s ebből ittak mind az emberek, mind az állatok.

³ Szegedi Állami Levéltár, (SZÁL), Szegedi Törvényszék iratai, A Pallaviciniek mindszei—algyői hitbizományi uradalmának iratai, 2 cs.

⁴ SZÁL. Szegedi Lebonyolító Bizottság 2/1920. sz. Lengyel és Ötvös főbérlok beadványa 1919. december 21.

⁵ Uo. Kiskundorozsma községi előljáróság hatósági bizonyítványa. SZÁL. Szegedi Lebonyolító Bizottság 2/1920 sz.

⁶ A majorok épületeinek és értékének leírását lásd a 3. alatt idézett iratokban a 747—756 oldalakon. Az 1936. évi leírás a SZÁL, Pallaviciniek mindszei—algyői hitbizományi uradalmi irataiban: A gazdasági épületek részletes előbecslése 1936. IV. Bérleti épületek, 1—103 old.

A lakásviszonyokon és az egészségügyi helyzeten a Tanácsköztársaság rövid fennállásának ideje alatt változtatni nem lehetett. Ezt a helyzetet a Tanácsköztársaság a múltból örökölte. A viszonyokat az 1944. évi felszabadulás változtatta meg. Az uradalmi szegődményesek helyzetén éppen a magasabb bérek segítettek, s ez volt az első és gyors segítség. A szegődményeseknek kifizetett bérösszeg és természetbeniek jegyzéke csak a Csongrád megyei szocializált birtokok egy kis töredékére vonatkozik, éspedig az 5185 kh. területű tömörkény—péteri gazdaságra. Így lehetett a többi szocializált gazdaságban is, nemcsak Csongrád megyében, de az egész országban. Tudjuk, hogy az uradalmi szegődményesek javadalmazása a Horthy-korszakban pl. uradalmanként elég változatos. A napszámbérek Csongrád megyében voltak a szélsőségebbek.⁷ A mezőgazdasági munkásviszonyok nem általánosíthatók országosan, mert az egyes vidékeken más más volt a termékenység és a mezőgazdaság jövedelmezősége. Éppen ezért, mindezek a napszámbérekben és a keresetekben is kifejezésre jutnak. Bizonyos, hogy a szegődményesek helyzete viszonylag kedvezőbb, szemben a falusi nincstelenekkel, napszámosokkal, akiknek állandó elfoglaltságuk sem a Tanácsköztársaság előtt, sem utána, egész a felszabadulásig nem volt biztosítva.

Hiteles adataink a magasabb bérezésről szólnak. A jegyzékek közlésével a korabeli viszonyokat széleskörűen lehet tanulmányozni. Az alábbiakban néhány jellemző adattal birtokrészenként csak a pénzben kifizetett bérekre és a természetbeniekre utalunk.⁸ A jegyzékek az uradalmakban vezetett könyvek alapján készültek.

A péteri majorban 29 szegődményes dolgozik a proletárdiktatúra időszaka alatt, pénzértékre számítva 108 388 koronát kaptak, a proletárdiktatúra előtt kifizetett 38 155 koronával szemben. Ebből megállapítható, hogy közel 2/3 résszel több volt a jövedelmük a Tanácsköztársaság időszaka alatt, mint azt megelőzőleg. A szegődményeseknek kifizetett bérek és a természetbeniek jegyzékei ezt a helyzetet egyéenként is bizonyítják. Itt csak arra utalunk, hogy készpénzben (ebben a majorban) a 29 szegődményes 15 600 koronát kapott, szemben a korábban ugyanazon időszakra kifizetett 5040 koronával. Ha a pénz vásárló értékének romlására is gondolunk, az emelkedés számottevő.

A természetbeniekben juttatott többlet jelentette akkor a fontosabbat. A kenyérgabonában egy-egy szegődményes 100 kg-mal több búzát és 172 kg-mal több árpat kapott. 172 kg rozszal szemben csak 100 kg-ot kaptak, vagyis 310 kg-mal kevesebbet. Azzal kárpótolták őket, hogy 1 hold földdel több volt a járandóságuk. Ennek jelentősége akkor is szembetűnő, ha arra gondolunk, hogy korábban 140 kg. tengerit is kaptak. A Tanácsköztársaság ideje alatt ezen a birtokrészen tengerit nem adtak, de sokkal többet termelhetek az egy hold többletföldön. Mindezekon felül 160 kh-at a szegődményeseknek tengeri alá adtak bérbe, mégpedig felesbe. Korábban és később is a tengeri föld harmados volt. Lényeges még, hogy a fejenként 25 kg babot, 12,5 kg szalonnát, 7 kg sót kaptak a proletárdiktatúra időszaka alatt, amiről korábban egyáltalán nem volt szó. Ezeknek az élelmiszereknek a jelentősége a háború végén igen nagy és valóban áldozatot jelentett a kormányzattól. Megjegyezzük, hogy ez időben a szalonnajuttatás különösen sokat számított, mert a sertéshízlalást az illetményföld és a tengeri földbérlet bőségesen lehetővé tette.

⁷ Országos Mezőgazdasági Kamara évi jelentése. Budapest 1927. 159—161.

⁸ Dolgozatunkban a Pallaviciniek mindszent—algyői hitbizományi uradalmából a Lengyel Sándor és Ötvös Oszkár által bérelt tömörkény—péteri bér gazdaság és a péteri és újmajori majorokban a szegődményeseknek kifizetett bérek és természetbeniek jegyzékeit közöljük. A proletárdiktatúra alatt szocializált bér gazdaság tömörkényi majorja fizetési jegyzékének közlésétől eltekintettünk. A fizetési jegyzékek a Szegedi Állami Levéltárban a Szegedi Lebonyolító Bizottság irataiban a 2/1920 találhatóak.

A tömörkényi majorban, a szocializált birtokon 57 szegődményes dolgozott. Itt volt az 5185 holdas birtok központja, a műhely, a malom, s a magtárak. A főgépész 750 koronát kapott a korábbi 600 koronával szemben, a 3 gépkezelő pedig 350—350 koronát, megelőzően 100—120-at. 11 kocsisnak és 22 béresnek fejenként 250 korona volt a járandóságuk, az addigi 75 korona készpénzilletmény helyett. Ugyanezt kapták a kanászok és gulyások is. A természetbeniek is emelkedést jelentettek. Minden szegődményes egyformán 8 q árpát, és 3 kh 400 □-öl földet kapott. Korábban nagy különbség volt a gépészek és a nagy többség (a kocsisok, béresek, gulyások, csőszök) járandóságai között. Ebben a gazdaságban is kaptak illetményföldet. Nincs adatunk arról, hogy ezenkívül még bérletük is lett volna. A tanácskormány ideje alatt itt sem adtak tengerit és rozsot, viszont 8 q búzát kaptak a korábbi 360 kg helyett és 300 kg árpát a 128 kg helyett. Itt is megkapták a 25 kg szalonát, 14 kg sót, és 12,5 kg főzeléket, a gépészeknek még 7 kg petróleum járt. Az 57 szegődményes 158 029 korona értéket kapott, s a proletárdiktatúra előtt ez a jövedelem 115 443 korona volt. A szocializálás alatt a többletjövedelem 764 korona fejenkénti átlagnak felel meg.

A gazdaság újmajori körzetében 28 szegődményes dolgozott, akik kizárólag béresek, kocsisok, kanászok juhászok és csőszök. Mindannyian 1000 korona fizetést kaptak, az addigi 300 korona helyett. Az összes juttatás 116 896 koronának felelt meg, a korábbi 64 011 koronával szemben, ami 52 885 korona többletjövedelemnek felel meg.

A fejenkénti összes jövedelem pénzértékre átszámítva, uradalmanként a következő: a tömörkényi uradalomban: 2719 korona, az újmajori uradalomban: 1888 korona, a péteri uradalomban: 3738 korona.

A 3 majorból álló gazdaságban, majoronként a *béresek járandóságait* ismer-tjük.

	kész- pénz k.	búza kg	rozs kg	árpa kg	tengeri kg	tengeri föld kh.	vetemény □-öl	egyéb
Újmajor:	300	720	820	256	280	1	600	—
Péteri:	500	700	100	300	—	2200 □-öl	—	25 kg szalonna 14 kg só 25 kg bab
Tömörkény:	250	800	—	300	—	3400 □-öl	—	25 kg szalonna 14 kg só 12,5 kg főzelék

A különbségeket az egyes gazdaságok viszonyai indokolták, vagy az illetményföldek minősége. A bérezést igazságosnak kell elismernünk, mert emelték a korábban jóval kevesebb bért kapott szegődményesek béreit. Kevesebbet a korábban is jobban javadalmazott műszaki személyzet bérén emeltek. Például a tömörkényi majorban Pálnoki Lajos főgépésznek 750 K-t fizetett ki a szocializált birtok pénztárosa, korábban 600 K-t kapott. Tehát 25%-kal többet. Ugyanakkor Dombi Lajos igazkocsisnak a korábbi 75 K helyett 250 K-t fizettek, az emelkedés az igazkocsisok esetében 233%.

Az iratokból kitűnik, hogy pl. a péteri körzet szegődményeseinek *tejpénzt* is fizettek. A 9 szegődményes fejenként 500 K 40 fillért, összesen 4603 K 60 fillért kapott a szocializált gazdaságtól.⁹

⁹ SZÁL. Szegedi Kerületi Lebonyolító Bizottság iratai, 2/1920. sz. 1919. december 17. A Péteri körzet. Kimutatás a kommün által okozott károkról.

Ujmagyarok

A honnan által phocoll károk kimutatása, a gardasági alhalmasság felírásai

Száj K.	Név	Fajta	Honnan alatti jövedel				Honnan alatti jövedel				Felszám	Működés								
			Pénc	buca	reos	szep	Pénc	buca	reos	szep										
			u. f.	M. i. l. o. g. r. a. m.	szep	K. f. l.	M. i. l. o. g. r. a. m.	szep												
1.	Pecsi	Szörög	gavca	800	1400	-	256	280	2	600	1000	-	1600	600	28	50	50	2	2000	
2.	Pavlov	Ujmagyar	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	Honnan alatti kiegészítés 2 magy. 40 50	
3.	Kovács	János	"	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	2 magy. 103.40 kiegészítés 2. 7700	
4.	Kovács	Péter	"	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" 101.40 " " " 6884	
5.	Petrov	Szörög	juhász	400	720	820	256	280	2	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " 34.28 " " " 1782.56	
6.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " 37.40 " " " 1944.16	
7.	Kovács	Pál	"	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	Honnan alatti kiegészítés 2. 64011.76	
8.	Kovács	János	"	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200		
9.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200		
10.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200		
11.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	Honnan alatti kiegészítés 2. 13500	
12.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 8100	
13.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 21600	
14.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 21000	
15.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 6885	
16.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	2 magy. 3/8 " " " 2208	
17.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 2700	
18.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	I magy. 3/8 " " " 4387.51	
19.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	II " " " 1080	
20.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 2208	
21.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	2 magy. 452.25 kiegészítés	
22.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 34270	
23.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	Honnan alatti jövedel 116896.50	
24.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	Honnan alatti " " 64011.76	
25.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	2 magy. 52885.14	
26.	Kovács	János	csics	300	720	820	256	280	1	600	1000	1600	600	28	50	50	2	200	" " " " " 21600	
27.	Kovács	János	csics	150	300	300	100	100	-	500	500	800	300	14	25	25	2	100	2 magy. 21600	
28.	Kovács	János	csics	150	300	300	100	100	-	500	500	800	300	14	25	25	1	100	2 magy. 1800. =	
			9300	26800	6856	7480	2200	27000					43200	16200	756	1350	1350	54	2000	Teljes jövedel 74485.14

A kártérítésért folyamodó bérlők, a tisztjeik által a proletárdiktatúra alatt kifizetett béreket és juttatásokat pénzértékbe is átszámolták.¹⁰ Búzából és árpából kétféle minőségűt adtak szegődményeseiknek. A kifizetett bérösszeg természetbeni értékét is ismerjük, mert a körzetben, ahol 29 szegődményes szolgált, a magtáros és a két csósz, valamint a „faragó”, (bognár) évi 600 K-t kapott, a többiek (24-en) 500 K-t, a kovács pedig valamennyiük között a legmagasabbat, 1200 K-t. A 600 K-ért 10 q másod, vagy 3 q első osztályú búzát lehetett vásárolni.

Az adatokból azt látjuk, hogy sem korábban, sem később, a felszabadulásig, senki sem tett annyit az uradalmi szegődményesekért, mint a proletárdiktatúra. A proletárdiktatúra bár sokat tett a dolgozókért, gyökeresen még sem oldotta meg a munkás-paraszt szövetség érdekében a soron következő feladatot, a földosztást. Azon az úton haladtak, hogy a diktatúra 3—4 hónapja alatt szerzett tapasztalatokat értékesítsék. De tény az is, hogy a földosztást bizonyos korlátok között lehetővé tették. Ebből pedig joggal következtetjük, hogy rövidesen felismerték volna a helyes utat és megértették és alkalmazták volna az oroszországi tapasztalatokat. Ha az imperialista támadás be nem következik, az elkövetett hibákat bizonyosan kijavítják és az más fordulatot adott volna a dolgok menetének.

A földosztás elmaradása elsősorban a szegényparasztiságból és az agrárproletariátus egy részéből váltott ki csalódást. Ugyanakkor az is igaz, hogy a cselédség jelentős része szívesen vállalta a szövetkezeti gazdálkodást. Adott időszakban ezeknek a rétegeknek a helyzetén egyedül a földosztás segített volna, mert a nagybirtokok akkori gazdálkodási színvonala mellett nem tudtak nagyobb tömegeket megfelelő munkával ellátni. A Tanácsköztársaság vezetői viszont kezdettől fogva felismerték e rétegek rendkívül nehéz helyzetét és megpróbálták ellensúlyozni a földosztás elmaradását. Földosztás helyett tehát a mezőgazdaságban dolgozó munkások anyagi helyzetén javítottak, a napszámbérek és a szocializált nagybirtokok szegődményeseinek béreit emelték fel.

A felemelt munkabéreket nemcsak a szocializált nagybirtokokon, hanem a nagygazdáknál és a középparasztoknál dolgozók is megkapták.

A Kormányzótanács XXXVIII. sz. rendelete és az ezt kiegészítő utasítások kifejezetten tiltották a nagybirtokok felosztását és a Tanácsköztársaság vezetői akkor lelkesen arról tárgyaltak, hogy ezt „sikerült megakadályozni”. A nagy nyomásnak engedve viszont kiadták azt a rendelkezést, amely kivételes esetben — ha a földmunkásokat másképpen nem lehetett megnyugtatni — engedélyezi néhány hold kiosztását. A kiosztott földterület családonként nem haladhatja meg az öt magyar hold szántót és az egy magyar hold rétet. Csonka Rózsa tanulmányában a tények és adatok alapján megállapítja, hogy ahol a helyi direktóriumok, munkás- és paraszt-tanácsok és a megyei vezetők jól és együtt működtek, ott elég jelentős számú agrár-proletárt és szegényparasztot juttattak földhöz. Ezzel a lehetőséggel kevés helyen éltek. Ugyanakkor szinte minden községben osztottak házhelyeket és kerti földet. A kiosztott föld mennyisége általában nem haladta meg családonként az egy holdat. Munkások és tisztviselők is kaphattak földet, de 400 □-nél nem többet. Idevonatkozó összesítések Csonkának sem állottak rendelkezésére, de megemlíti, hogy helyi anyagot és adatokat igen sokat találtak.¹¹

*

¹⁰ Lásd az I. és a II. sz. melléleteket.

¹¹ Csonka i. m. 59. old.

1919. január végétől Csongrád megyében általános a mozgolódás. A földosztó bizottságok a kormány rendelkezéseinek megfelelően február közepén alakultak meg. A megyét 7 körzetre osztották: Sövényháza, Pusztamérges, és Öttömös; Kiskundorozsma és Horgos; Csongrád és Magyartés; Szentés; Szegvár és Fábriánsebestyén; Derekegyháza és Nagymágocs; Szeged és környéke voltak a körzetek székhelyei. A szegedi városi tanács és vezetői, ill. a tanácsstagok nem lelkesedtek a földosztásért. A város vezetői azt mondták, hogy amíg radikális polgári és jobboldali szociáldemokrata koalíciós kormány kezében van az irányítás, a földbirtokreform Szegeden nem idéz elő mélyreható változásokat. Az új esztendő küszöbén Búza Barna földművelésügyi miniszternél azzal érveltek a szegediek küldöttei, Dettre János kormánybiztos és Somogyi Szilveszter polgármester, hogy a város 41 422 kh területű földjét 7465 család bérli, akik közül a többség (4702 család) 1—10 holdas hosszújárátú bérleten él. Itt tehát nincs szükség földosztásra, hiszen a kormánynak is éppen az a célja, hogy ehhez hasonló gazdálkodást általánosítson.¹² Amint tudjuk, a proletárdiktatúra kikiáltása után Szegeden csak néhány napig voltak érvényben a tanácskormány rendeletei. A francia szuronyok árnyékában szervezkedő ellenforradalmi kormánynak esze ágában sem volt egy még polgári értelemben is vett földreform-rendeletet kiadni.

A megye községei lakosságának és az uradalmak cselédségének mozgolódásai és a föld birtokbavételére irányuló törekvései a kormányzat tudomására jutottak. Ezért hívta fel a Földművelésügyi Minisztérium március elején Jócsák kormánybiztos, hogy figyelmébe ajánlja a megye területén, elsősorban a Pallavicini-birtokon, a mintagazdaságok, tehenészetek és ehhez hasonló nagyobb birtoktestek kímélését.¹³ Ez a birtok ennek megfelelően szocializálás alá került és felénél valamivel nagyobb területet bérletbe adtak.

Csongrád megyében — jóllehet komolyak voltak a földosztási előkészületek —, nem tudunk földosztásról. Úgy véljük, a Tiszántúli részeken erre nem kerülhetett sor, mert a román megszállás ígen korán, már április közepén bekövetkezett. A megye Tiszáninneni területének nagy részén a Pallavicini-hitbizomány terült el, más része pedig Szeged városé volt. A Pallaviciniek hitbizományának közel felét szocializálták és a szegődményeseken a felemelt juttatások útján segítettek. Ennek sorában jelentékeny helyet foglalt el a bérbeadás. Ennek mértékét a szocializált birtok újmajori, péteri és tömörkényi körzeteiből ismerjük. A közölt jegyzékekből kitűnik, hogy az újmajori körzetben a kommün előtt általában 1 hold kukoricaföldet és 600 □-öl veteményföldet adtak. A kommün alatt 2 holdra emelték fel a kukoricaföldet és 200 □-öltre csökkentették a veteményföldet. Mégis lényeges volt az emelés, mert korábban 1200 □-öles magyar holdban adták ki az 1 holdat, viszont a proletárdiktatúra alatt 1600 □-öles katasztrális holdban mérték ki a 2 holdat. Ami azt jelenti, hogy 1800 □-ölnyi területet kaptak korábban és 3400 □-ölet a Tanácsköztársaság ideje alatt. Tehát közel megegyezően annyit adtak használatba, bérletfizetés nélkül. A péteri körzetben 3400 □-ölet (2 kh. 200 □-öl) adtak a proletárdiktatúra ideje alatt a szegődményeseknek és 1800 □-ölet a proletárdiktatúra előtt. Tehát annyit, mint az újmajori körzetben. A tömörkényi körzetben némileg eltérő volt a helyzet. A proletárdiktatúra előtt 2400 □-ölet adtak és 140 kb tengerit egy-egy szegődményesnek, a tanács hatalom ideje alatt 1000 □-ölettel többet, azaz 3400 □-ölet, annyit mint a másik két körzetben, viszont tengerit nem adtak.

¹² Oltvai Ferenc: A szocializált birtokok Csongrád megyében, 1919. április—augusztus. Levéltári Közlemények XXIX. 1959. 337. l.

¹³ Uo. 140. l.

A földjuttatás másik formája az volt, hogy a nagybirtok bizonyos részeit bérbeadták. A szocializált Pallavicini-hitbizománynak több mint felét így hasznosították. Az így hasznosított 14 139 kh terület bérbeadásának részleteit, a felosztási arányt és a térítést nem ismerjük. Bizonyos, hogy azt az uradalomba ékelt és a körülötte levő községek, Sándorfalva, Sövényháza, Kistelek, Csanytelek, Tömörkény, Mindszent nincstelenjei művelték, mert már januárban is ők követelték a lehangosabban a birtok felosztását.¹⁴ A tömörkényi direktórium 1200 kh szántót, 300 kh legelőt, a csanyteleki direktórium 40 kh-t, a mindszentiek ugyanennyit haszonbéreltek. A péteri körzetben 160 kh-t adtak bérletbe. Erről a bérbeadásról tudjuk, hogy feles művelésre adták ki a földet és ezt 1920-ban mint veszteséget számítják fel a magyar államnak az egykori és többször idézett főbérnök, Lengyel és Ökrös azzal az indoklással, hogy a proletárdiktatúra előtt és leverése után is harmadában volt szokás a földet kiadni.¹⁵

Nincs adatunk, hogy a szegedi határnak a Tanácsköztársaság területére eső részén osztottak földet. A Tanácsköztársaság államhatalmi jogait gyakorló Szegedi Külvárosi Direktórium irataiban ennek nyoma sincs. Annál inkább a bérbeadásnak. Az elhagyott birtokokat összeírták. Olyan szegedi tehetős egyénekről volt szó, akiknek a városban is volt házuk és nem akartak a Tanácsköztársaság magyarországi területén maradni, mert azzal szemben éppen ellenséges érzülettel viseltettek. Az ilyen tulajdonosok birtokaiból, vagy városi bérleteiből bérleteket alakítottak és a szatymazi és a felsőtanyai szegénységnek adták bérbe.¹⁶

A Tanácsköztársaság agrárpolitikájának leglényegesebb része az volt, hogy termelőszövetkezeteket szervezzenek. A Kormányzótanács XXXVIII. sz. rendelete értelmében — Varga Jenő adatai szerint és amelyről Csonka tájékoztat —, 7 millió kat. holdat szocializáltak. Magántulajdonban mintegy 6,3 millió kat. hold maradt, tehát az ország akkori területének több mint 50%-án nagyüzemi termelés folyt. Mint ismeretes, már a polgári demokratikus forradalom után megindult a földfoglalási, ill. a termelőszövetkezet-alakítási mozgalom. Termelőszövetkezetek alakításáról 1919 februárjában tudunk Biharban, márciusban Somogyban, Pest megyében, Fejérben és Vasban. Csongrád megyében ezideig nem akadtunk szövetkezetek alakításának nyomára. Nem volna meglepő, ha a megye Tisza-jobbparti részén ilyen előfordult volna.

Oltvai Ferenc

¹⁴ Uo. 137—140 l.

¹⁵ SZÁL, Szegedi Lebonyolító Bizottság 2/1920.

¹⁶ SZÁL, Szegedi Direktórium iratai, pénztári naplók 1919.